

УДК 7.01/.09

Т. С. Новохацька

ta85nya@ukr.net

ВИХОВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ОСНОВІ ТРАДИЦІЙНОЇ ЯПОНСЬКОЇ МУЗИКИ

Новохацька Тетяна. Виховання музично-естетичного смаку майбутніх вчителів музичного мистецтва на основі традиційної японської музики. В статті розглядається японська традиційна музика в її сучасному варіанті звучання, деякі особливості естетичних та релігійних поглядів японців у їх музичному мистецтві. Проблема збереження традиції духовної культури як фундамент для розвитку музично-естетичного смаку студентів – майбутніх учителів музичного мистецтва на певних зразках японської традиційної музики. Самобутність японської нації, їх естетичні погляди на життя, в основі принципів яких лежить природа. Формування музичного мистецтва за естетичними та релігійними положеннями, які накопичувались протягом багатьох століть. На основі попереднього музично-теоретичного аналізу деяких композицій виділено певну класифікацію традиційної японської музики по історичному принципу, жанровому та виконавському, а також функціонування традиційної музики у сучасній Японії, її призначення. Мистецтво гагаку – один із найдавніших напрямків музичної культури.

Ключові слова: традиційна музика Японії, музичні традиції, древні види музики, естетика, традиційність, гагаку.

Novokhatska Tatiana. Educating the musical and aesthetic taste of future music teachers based on traditional Japanese music. The article deals with Japanese traditional music in its contemporary version of sound, some features of the aesthetic and religious views of the Japanese in their musical art. The problem of preserving the tradition of spiritual culture as the foundation for the development of the musical and aesthetic taste of students - future teachers of musical art on certain samples of Japanese traditional music. The identity of the Japanese nation, their aesthetic views on life, which is based on the principles of nature. Formation of musical art for aesthetic and religious positions that have accumulated over many centuries. On the basis of the previous musical-theoretical analysis of some compositions, a certain classification of traditional Japanese music has been made according to the historical principle, genre and performing, as well as the functioning of traditional music in modern Japan, its purpose. The art of gagaku is one of the oldest areas of musical culture.

Key words: traditional music of Japan, musical traditions, ancient music types, aesthetics, traditionalism, gagaku.

Японія – країна трьох тисяч островів, країна сонця, що сходить над горизонтом... Її особлива культура дивує і захоплює все людство. Самобутнє мистецтво японців (живопис, література, театр, музика) ніби пронизує життя звичайних людей, маючи виходи у щоденне проведення часу – відомі «дозвілля фуру» (складання ікебани, милування природою та її відображення у малюнку, створення віршів, написання ієрогліфів).

Культура Японії – це особливий сплав традицій минулого часу. Відношення до традицій у японців трепетне та шанобливе. Священним обов'язком вважається зберігати і передавати нажитий віками культурний досвід.

Побутова у сучасній Японії традиційна музика дає можливість прослідкувати її розвиток у хронологічному контексті. Завдяки збереженим традиціям в японському музичному мистецтві і сьогодні можна виявити види та жанри музики, що існували ще у древні епохи. «Будучи втягнутою в орбіту далекосхідної музичної цивілізації, Японія, в силу історичних та географічних причин, зберегла найдревніші види музики» [5, с.156].

© Новохацька Т. С., 2017

Одним із важливих питань для даної роботи є проблема традиції як такої і традиційності як тенденції збереження старовинних традицій в сучасному японському музичному мистецтві.

Найпоширеніша енциклопедична трактовка терміну «традиція» пояснюється таким чином: «традиції – історично сформовані і передані із покоління у покоління звичаї, норми поведінки, погляди, смаки <...>, усталений порядок, неписаний закон в поведінці, у побуті...» [14, с.396]. Як поняття, слово «традиція» заключає в собі деяку процесуальність, динаміку. Усталена в історичному минулому визначена норма чогонебудь, традиція, на яку безпосередньо спирається весь фундамент культури у цілому, в той же час пронизує всю «надбудову». «Минуле, якщо розуміти його як свого роду «колишню сучасність», утворює основу для існування і розвитку традицій, і ці традиції завжди активні по відношенню до «нової сучасності». Уникнути взагалі їх присутності неможливо» [6, с.29].

Традиції музичні в цілому прийнято розрізняти, не випускаючи із уваги наступні фактори: хронологічний, національний, стилістичний, особливості побутування музики, усну або письмову її фіксацію. Вивчаючи особливості традиційної японської музики, я намагалась враховувати наступні фактори на основі розглянутих досліджень по вибраній тематиці. Можна зробити висновок про музичну культуру Японії, яка ввібрала в себе традиції храмової музики, фольклору та безпосередньо композиторської професійної музики.

Загалом, проблема «музичної традиції» в цьому контексті практично не розроблена. Таким чином, проблема специфіки традицій японської музики є складною для вивчення, оскільки науковий європейський світ не володіє достатньою кількістю інформації у цій без сумніви унікальній та цікавій сфері музичної культури.

Мета даного дослідження полягає у наступному: прослідкувати взаємозв'язок естетики і традиційної музики Японії, звертаючи увагу на життя музичних традицій у сучасному виконавському світі країни.

Тема дослідження представляється актуальною, оскільки включає в себе ряд неопрацьованих і не уточнених питань по теорії, історії, естетики музики:

- 1) що є «традиційна музика», які її основоположні риси;
- 2) критерії класифікації «традиційної музики» Японії;
- 3) її естетичне положення;
- 4) особливості сучасного функціонування жанрів народної музики в японській музичній культурі.

Предметом дослідження стали деякі сучасні композиції, які цілком чи частково відроджують традиційну японську музику.

У зв'язку з вказаними питаннями була залучена наукова література різного змісту:

- 1) підручники про країну (географію, природу, політику, загальнокультурні питання): «Мала історія мистецтв», «Велика радянська енциклопедія», «Українська радянська енциклопедія», «Класична поезія Індії, Китаю, Кореї, В'єтнама, Японії»;
- 2) джерела про релігію японців – буддизмі «Настільна книга атеїста», «Історія релігії», «Буддизм»;
- 3) наукові розробки про традиції у цілому і музичні традиції зокрема: «Народна музика і сучасність», «Словник російської мови»;
- 4) праці, присвячені японській музиці: «Японська інструментальна музика гагаку», «Музика Японії в історичних взаємодіях», «Японська музика гагаку».

Матеріалом дослідження стали певні зразки японської музики в її сучасному звучанні.

Японський народ – одна із самобутніх націй. В основі естетичних принципів лежить природа, з якою людина співвідносить своє існування на землі, роздумуючи про життя та смерть.

Природа Японії – це дивовижне явище, яке вражає людей своєю красою – могутністю гір, морів. Не дивлячись на масу катаклізмів, японці поважають природу, обожнюючи її: «<...> грізні стихії ніколи не викликали ворожого відношення до природи, протистояння їй, прагнення підкорити її людині» [4, с. 209].

У своєму житті японці відзначають безліч так званих «свят милування природою». Краса оточуючого світу стає головною тематикою японського живопису. Звернення людини до природи знайшло своє безпосереднє відображення і в музиці.

Музичне мистецтво Японії ввібрало в себе всі естетичні та релігійні положення, котрі сформувалися у свідомості народу на протязі багатьох століть. На сьогоднішній день світ традиційної японської музики постав у настільки розширеному вигляді, що класифікація її неможлива по одному лише критерію, тому пропонується три варіанта класифікації: по історичному принципу, по принципу функціонування і по виконавському принципу.

Історичний принцип:

- гаґаку³ (VIII-XII ст., епоха Нара та Хейан);
- з 894 р., за словами В.Сісаурі, «перший період національної музики»;
- тоґаку⁴ (XIII ст., епоха Тан);
- ноґаку⁵ (приблизно XIV ст.);
- з XIV ст., за словами С.Кісібе, «другий період національної музики»;
- хонкьоку – музика старовинного стилю сякухаті;
- мінсінґаку (династії Мін та Цін);
- після 1868 р., за словами С.Кісібе, «період світової музики»;
- сінхоґаку – нова традиційна музика.

Другий варіант класифікації враховує умови побутування та функціонування тих чи інших жанрів традиційної музики:

- 1) гаґаку: культова музика (храмова), світська музика (імператорська лірика, тоґаку), буґаку (танцювальна, що виконується духовими та ударними інструментами), канґен (не супроводжує танці, композиції для духових, струнних та ударних інструментів);
- 2) етенраку: музика театру (ноґаку – музика драми Но);
- 3) народно-пісенна лірика.

Третій варіант спирається на диференціацію традиційної японської музики в залежності від складу виконавців.

Інструментальна музика:

- хонкьоку (музика для флейти – сякухаті);
- цукусіґото (музика струнних – біви, лютні, цитри, кото);
- карільйон (музика храмових дзвіночків);
- музика тайко (твори для ударної групи);
- канґен (оркестрова музика).

Вокальна та вокально-інструментальна музика.

Однією із видатних пам'яток музичної культури Древньої Японії є мистецтво гаґаку. Даний напрямок зародився у Китаї і отримав поширення на більшій території Східної Азії.

³ Гаґаку «вишукана музика» – жанр японської класичної музики.

⁴ Тоґаку (буквально «музика династії Тан») – танська традиція Китаю.

⁵ Ноґаку – театральна музика Японії.

Один із дослідників японської музики стверджує, що «гаґаку як правильна музика являлась символом космічної гармонії і досконалого порядку речей» [11, с.129]. Вказаний дослідник помітив, що «в Японії гаґаку виконувалось під час різних святкових церемоній та богослужінь в крупних храмах. Набуваючи з плином часу чіткі риси сакральності, вона в середні віки перетворилась в символ влади імператора <...>» [11, с.129]. Ці слова говорять про те, що гаґаку не можна вважати лише культовою музикою (тобто храмовою). Це достатньо самобутній різновид музики як явище з тонким переплетенням культових та світських основ, що коріниться, скоріш за все, в релігійних підходах японців до мистецтва.

Розквіт музики гаґаку відбувався до XVIII століття. В подальшому мистецтво гаґаку «пішло у тінь» із-за соціального перевороту у державі.

В сучасній японській музиці гаґаку має свої різновиди, які відрізняються між собою в жанровому плані і складом інструментів. Це бугаку та канґен. В старовинні часи такого жанрово-інструментального розподілу не було. Існували визначені рамки складу інструментів, які визначали жанри гаґаку. До складу канґен входили наступні інструменти: духові – хітірікі⁶, рютекі⁷, сьо⁸; струнно щипкові – кото⁹, біва¹⁰; ударні – какко¹¹, сьоко¹², тайко¹³.

Такий склад інструментарію і сьогодні збережений в канґені. Функції інструментів в канґені, як правило, різні: мелодичну лінію виконують хітірікі, в партії рютекі звучить варіант мелодичної лінії, сьо виконує гармонічну функцію, в той же час як ударні та струнні відбивають ритмічну основу всієї композиції. Як пишуть дослідники гаґаку, твори канґен переважно представляють собою приклади розвиненої гетерофонії.

«Основним конструктивним елементом канґен слід вважати унісонну лінію, яка вміщується у партіях струнних» [13, с. 131], тобто ця унісонна лінія струнних є головною, основоположною рисою жанру канґен.

З точки зору функціональної гармонії в канґен застосовуються співзвуччя акордів нетерцієвої будови (кластери), що виконують колористичну функцію. Вони виступають в якості «розмитого» забарвлення (як в пейзажах Сессю). Вибір того чи іншого співзвуччя залежить від унісону, з яким повинні співпадати нижні звуки акордів.

В партії унісонної лінії хітірікі кожний звук займає цілий такт, і має своє визначене символічне значення.

Гаґаку має строго визначену часову організацію. Частіше всього це чотиридольний метр, рідше всього використовується восьмидольний метр. Кожна сильна доля підкреслюється ударом сьоко. Інші ударні на протязі твору підкреслюють метричний пульс, як, наприклад, в деяких зразках вокально-інструментальної музики.

Що ж стосується композиції творів на рівні форми, то можна зазначити, що характерним є неквадратність структури, асиметричність, нагадуючи про буддистське відношення до людського життя, про безкінечність всього існуючого.

⁶ Хітірікі – інструмент з подвійною тростиною.

⁷ Рютекі – поперечна флейта.

⁸ Сьо – духовий орган.

⁹ Кото – різновид цитри.

¹⁰ Біва – лютня.

¹¹ Какко – барабан.

¹² Сьоко – гонг.

¹³ Тайко – великий баран.

Інший жанр гаґаку – танцювальна музика бугаку, яка виконується без струнних. Бугаку має два різновиди: самаї та умаї¹⁴. Різниця між ними закладена в хореографії, декорі костюмів, а також у музичних інструментах: сьо не застосовується в умаї, а рютекі замінюється комбуе¹⁵. Такі нововведення призводять до виникнення нових жанрів, як, наприклад, енбу (у цьому жанрі по чергово виконуються танці самаї, умаї, а потім – їх одночасне виконання).

Як і інші види мистецтва, театр Японії – це дивовижне явище в культурі. Початок його виникнення відносять приблизно до VI століття, що було пов'язано з обрядовими діями землеробських свят. До кінця VII століття виникають різні театральні форми, які в подальшому розвитку стали основою класичного японського театру, вплинули на виникнення жанру містерії – кагура. В основному аматорські та професійні трупи «мешкали» в монастирях, де створювались театральні цехи – дза.

Пізніше до кінця XIV століття виник театр но, який поєднував у собі музику, танець та драматичну дію, де головними дійовими особами були маски.

У XVII столітті свій розвиток отримав театр ляльок дзьорурі, театр тіней та театр кабукі, які стали головними жанрами японського театального мистецтва. Основою театру ляльок була музично-пісенна розповідь, яку виконував співак-оповідач гідаю з одночасною виставою ляльок. У театрі кабукі вже діяли актори під музику з танцями та драматичними елементами. Ролі виконувались виключно чоловіками.

Підводячи підсумки даного дослідження, можна зробити висновок про збереження та передачу японських музичних традицій із покоління в покоління. Старовинні музичні жанри та види музики сьогодення ніби відтворюють древні епохи. Дійсно, відношення до традицій у японців «серйозне».

В силу історичних обставин через віки, японці, як мудра нація, зберегла свою естетику, релігію, основні форми та жанри мистецтва і, зокрема, свою традиційну музику. Певні зразки японської традиційної музики можна застосовувати як основу для розвитку музично-естетичного смаку студентів.

Головним жанром японської музики є гаґаку як своєрідний «центральный елемент», від якого йдуть шляхи до інших жанрів. «Правильна музика повинна нести у свідомість людини ідеї обов'язку та моральності» [11, с. 129]. Будучи результатом роботи «розуму, серця та душі» японця, традиційна музика цього народу представляє собою справжню духовну скарбницю, джерело удосконалення, залучення до всього існуючого у Вселеній прекрасного. Народ цієї країни зберіг древні інструменти, які на даний момент зберігаються у скарбниці імператора Сьосоін у місті Нара.

Список бібліографічних посилань (References)

1. Буддизм. Історія релігії. СПб. : Лань, 1997. С. 20–30.
2. Буддизм. Настільна книга атеїста. М. : Видавництво політ. літератури, 1987. С. 181–187.
3. Велика радянська енциклопедія. М. : Радянська енциклопедія, 1977. В. 26. С. 135.
4. Віноградова Н., Ніколаєва Н. Введення. *Мала історія мистецтв*. М. : Мистецтво, 1979. С. 208–328.

¹⁴ Такий розподіл на різновиди чисто географічний: «самаї» – «музика лівої сторони» – китайська та індокитайська музика (тоґаку) та «умаї» – «музика правої сторони» – корейська та бохайська музика.

¹⁵ Комбуе – різновид флейти.

5. Єсіпова М. Музика Японії в історичних взаємодіях. *Музична академія*. 2001. №2. С. 156–164.
6. Земцовський І. Народна музика та сучасність. *Сучасність та фольклор*. М. : Музика, 1977. С. 28–75.
7. Класична поезія Індії, Китаю, Кореї, В'єтнама, Японії. М. : Художня література, 1977. С. 714.
8. Кормич Л., Багацький В. Культурологія. Харків : Одиссей, 2002. С. 304.
9. Ойстрах Д. Замітки про японську музику. *Радянська музика*. 1955. № 6. С. 125–130.
10. Сабуро Сонобе. Традиції та сучасність. *Радянська музика*. 1965. № 9. С. 131–135.
11. Сісаурі В. Роль континентальних запозичень у формуванні національного стилю японської музики. *Традиції музичного мистецтва і музична практика сучасності*. Л., 1981. С. 127–143.
12. Сісаурі В. Японська інструментальна музика гаґаку. *Питання теорії та естетики музики*. Л. : Музика, 1975. В. 14. С. 202–222.
13. Сісаурі В. Японська музика гаґаку. *Радянська музика*. 1975. № 1. С. 129–134.
14. Словник російської мови. М. : Російська мова, 1984. Т. IV. С. 396.
15. Українська радянська енциклопедія. 1964. Т. 16. С. 491.

Одержано 20.11.2017